Przegląd Kościelny

Nr. 9. Poznań, 28 Sierpnia 1879. **Rok I.**

„Przegląd Kościelny“ wychodzi co tydzień w czwartek. — Przedpłata kwartalna wynosi na całe Niemcy 3 mrk., dla Galicyi i Austryi 2 fl., w innych krajach cena prenumeracyjna z doliczeniem odnośnego portoryum. — Biuro redakcyi przy ulicy Seminaryjskiej Nr. 2. — Rękopisma nadsyłane Redakcyi, jeśli nie zostaną zużyte, zwracają się na żądanie. — Listy do Redakcyi winny być frankowane.

SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI

LEONIS

DIVINA PROVIDENTIA

PAPAE XIII

EPISTOLA ENCYCLICA

AD PATRIARCHAS PRIMATES ARCHIEPISCOPOS ET EPISCOPOS UNIVERSOS CATHOLICI ORBIS GRATIAM ET COMMUNIONEM CUM APOSTOLICA SEDE HABENTES.

(Ciąg dalszy).

Verum ut pretiosis hisce, quos memoravimus, afferendis fructibus par philosophia inveniatur, omnino oportet, ut ab eo tramite numquam deflectat, quem et veneranda Patrum antiquitas ingressa est, et Vaticana Synodus solemni auctoritatis suffragio comprobavit. Scilicet cum plane compertum sit, plurimas ex ordine supernaturali veritates esse accipiendas, quae cujuslibet ingenii longe vincunt acumen, ratio humana, propriae infirmitatis conscia, majora se affectare ne audeat, neque easdem veritates negare, neve propria virtute metiri, neu pro lubitu interpretari; sed eas potius plena atque humili fide suscipiat, et summi honoris loco habeat, quod sibi liceat, in morem ancillae et pedisequae, famulari caelestibus doctrinis, easque aliqua ratione, Dei beneficio, attingere. In iis autem doctrinarum capitibus, quae percipere humana intelligentia naturaliter potest, aequum plane est, sua methodo, suisque principiis et argumentis uti philosophiam: non ita tamen, ut auctoritati divinae sese audacter subtrahere videatur. Imo, cum constet, ea quae revelatione innotescunt, certa veritate pollere, et quae fidei adversantur pariter cum recta ratione pugnare, noverit philosophus catholicus se fidei simul et rationis jura violaturum, si conclusionem aliquam amplectatur, quam revelatae doctrinae repugnare intellexerit.

Novimus profecto non deesse, qui facultates humanae naturae plus nimio extollentes, contendunt, hominis intelligentiam, ubi semel divinae auctoritati subjiciatur, e nativa dignitate excidere, et quodam quasi servitutis jugo demissam plurimum retardari atque impediri, quominus ad veritatis excellentiaeque fastigium progrediatur. Sed haec plena erroris et fallaciae sunt; eoque tandem spectant, ut homines, summa cum stultitia, nec sine crimine ingrati animi, sublimiores veritates repudient, et divinum beneficium fidei, ex qua omnium bonorum fontes etiam in civilem societatem fluxere, sponte rejiciant. Etenim cum humana mens certis finibus, iisque satis angustis, conclusa teneatur, pluribus erroribus, et multarum rerum ignorationi est obnoxia. Contra fides christiana, cum Dei auctoritate nitatur, certissima est veritatis magistra; quam qui sequitur, neque errorum laqueis irretitur, neque incertarum opinionum fluctibus agitatur. Quapropter qui philosophiae studium cum obsequio fidei christianae conjungunt, ii optime philosophantur: quandoquidem divinarum veritatum splendor, animo exceptus, ipsam juvat intelligentiam; cui non modo nihil de dignitate detrahit, sed nobilitatis, acuminis, firmitatis plurimum addit. Cum vero ingenii aciem intendunt in refellendis sententiis, quae fidei repugnant, et in probandis, quae cum fide cohaerent, digne ac perutiliter rationem exercent: in illis enim prioribus, causas erroris deprehendunt, et argumentorum, quibus ipsae fulciuntur, vitium dignoscunt: in his autem posterioribus, rationum momentis potiuntur, quibus solide demonstrentur et cuilibet prudenti persuadeantur. Hac vero industria et exercitatione augeri mentis opes et explicari facultates qui neget, ille veri falsique discrimen nihil conducere ad profectum ingenii, absurde contendat necesse est. Merito igitur Vaticana Synodus praeclara beneficia, quae per fidem rationi praestantur, his verbis commemorat: „Fides rationem ab erroribus liberat ac tuetur, eamque multiplici cognitione instruit“ (Const. dogm. de Fid. cath., cap. IV). Atque idcirco homini, si saperet, non culpanda fides, veluti rationi et naturalibus veritatibus inimica, sed dignae potius Deo grates essent habendae, vehementerque laetandum, quod, inter multas ignorantiae causas et in mediis errorum fluctibus, sibi fides sanctissima illuxerit, quae, quasi sidus amicum, citra omnem errandi formidinem portum veritatis commonstrat.

Quod si, Venerabiles Fratres, ad historiam philosophiae respiciatis, cuncta, quae paullo ante diximus, re ipsa comprobari intelligetis. Et sane philosophorum veterum, qui fidei beneficio caruerunt, etiam qui habebantur sapientissimi, in pluribus deterrime errarunt. Nostis enim, inter nonnulla vera, quam saepe falsa et absona, quam multa incerta et dubia tradiderint de vera divinitatis ratione, de prima rerum origine, de mundi gubernatione, de divina futurorum cognitione, de malorum causa et principio, de ultimo fine hominis, aeternaque beatitudine, de virtutibus et vitiis, aliisque doctrinis, quarum vera certaque notitia nihil magis est hominum generi necessarium. Contra vero primi Ecclesiae Patres et Doctores, qui satis intellexerant, ex divinae voluntatis consilio, restitutorem humanae etiam scientiae esse Christum, qui Dei virtus est Deique sapientia (I Cor. I, 24), et „in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi“ (Coloss. II, 3), veterum sapientum libros investigandos, eorumquae sententias cum revelatis doctrinis conferendas suscepere: prudentique delectu quae in illis vere dicta et sapienter cogitata occurrerent, amplexi sunt, ceteris omnibus vel emendatis, vel rejectis. Nam providissimus Deus, sicut ad Ecclesiae defensionem martyres fortissimos, magnae animae prodigos, contra tyrannorum saevitiem excitavit, ita philosophis falsi nominis aut haereticis viros sapientia maximos objecit, qui revelatarum veritatum thesaurum etiam rationis humanae praesidio tuerentur. Itaque ab ipsis Ecclesiae primordiis, catholica doctrina eos nacta est adversarios multo infensissimos, qui christianorum dogmata et instituta irridentes, ponebant plures esse deos, mundi materiam principio causaque caruisse, rerumque cursum caeca quadam vi et fatali contineri necessitate, non divinae providentiae consilio administrari. Iamvero cum his insanientis doctrinae magistris mature congressi sunt sapientes viri, quos Apologetas nominamus, qui, fide praeeunte, ab humana quoque sapientia

argumenta sumpserunt, quibus constituerent, unum Deum, omni perfectionum genere praestantissimum esse colendum; res omnes e nihilo omnipotenti virtute productas, illius, sapientia vigere, singulasque ad proprios fines dirigi ac moveri. Principem inter illos sibi locum vindicat S. Justinus martyr, qui posteaquam celeberrimas graecorum Academias, quasi experiendo, lustrasset, plenoque ore nonnisi ex revelatis doctrinis, ut idem ipse fatetur, veritatem hauriri posse pervidisset, illas toto animi ardore complexus, calumniis purgavit, penes Romanorum Imperatores acriter copioseque defendit, et non pauca graecorum philosophorum dicta cum eis composuit. Quod et Quadratus et Aristides, Hermias et Athenagoras per illud tempus egregia praestiterunt. Neque minorem in eadem causa gloriam adeptus est Irenaeus, martyr invictus, Ecclesiae Lugdunensis Pontifex: qui cum strenue refutaret perversas orientalium opiniones, Gnosticorum opera per fines romani imperii disseminatas, „origines haereseon singularum (auctore Hieronymo) et ex quibus philosophorum fontibus emanarint... explicavit" (Epist. ad Magn.). Nemo autem non novit Clementis Alexandrini disputationes, quas idem Hieronymus, sic, honoris causa, commemorat: „Quid in illis indoctum? imo quid non de media philosophia est?" (Loc. cit.) Multa ipse quidem incredibili varietate disseruit ad condendam philosophiae historiam, ad artem dialecticam rite exercendam, ad concordiam rationis cum fide conciliandam utilissima. Hunc secutus Origenes, scholae Alexandrinae magisterio insignis, graecorum et orientalium doctrinis eruditissimus, perplura eademque laboriosa edidit volumina, divinis litteris explanandis, sacrisque dogmatibus illustrandis mirabiliter opportuna; quae licet erroribus, saltem ut nunc extant omnino non vacent, magnam tamen complectuntur vim sententiarum, quibus naturales veritates et numero et firmitate augentur. Pugnat cum haereticis Tertullianus auctoritate sacrarum Litterarum; cum philosophis, mutato armorum genere, philosophice; hos autem tam acute et erudite convincit, ut iisdem palam fidenterque objiciat: „Neque de scientia, neque de disciplina, ut putatis, aequamur" (Apologet., § 46). Arnobius etiam, vulgatis adversus gentiles libris, et Lactantius Divinis praesertim Institutionibus, pari eloquentia et robore dogmata ac praecepta catholicae sapientiae persuadere hominibus strenue nituntur, non sic philosophiam evertentes, ut Academici solent (Inst. VII, cap. 7), sed partim suis armis, partim vero ex philosophorum inter se concertatione sumptis eos revincentes (De opif. Dei, cap. XXI). Quae autem de anima humana, de divinis attributis, aliisque maximi momenti quaestionibus magnus Athanasius et Chrysostomus oratorum princeps, scripta reliquerunt, ita, omnium judicio, excellunt, ut prope nihil ad illorum subtilitatem et copiam addi posse videatur. Et ne singulis recensendis nimii simus, summorum numero virorum, quorum est mentio facta, adjungimus Basilium magnum et utrumque Gregorium, qui, cum Athenis, ex domicilio totius humanitatis, exiissent philosophiae omnis apparatu affatim instructi, quas sibi quisque doctrinae opes inflammato studio pepererat, eas ad haereticos refutandos, instituendosque christianos converterunt. Sed omnibus veluti palmam praeripuisse visus et Augustinus, qui ingenio praepotens, et sacris profanisque disciplinis ad plenum imbutus, contra omnes suae aetatis errores acerrime dimicavit fide summa, doctrina pari. Quem ille philosophiae locum non attigit; imo vero quem non diligentissime investigavit, sive cum altissima fidei mysteria et fidelibus aperiret, et contra adversariorum vesanos impetus defenderet; sive cum, Academicorum aut Manichaeorum commentis deletis, humanae scientiae fundamenta et firmitudinem in tuto collocavit, aut malorum, quibus premuntur homines, rationem et originem et causas est persecutus? Quanta de Angelis, de anima, de mente humana, de voluntate et libero arbitrio, de religione et de beata vita, de tempore et aeternitate, de ipsa quoque mutabilium corporum natura subtilissime disputavit? Post id tempus per Orientem Joannes Damascenus, Basilii et Gregorii Nazianzeni vestigia ingressus, per Occidentem vero Boëtius et Anselmus, Augustini doctrinas professi, patrimonium philosophiae plurimum locupletarunt.

Exinde mediae aetatis Doctores, quos Scholasticos vocant, magnae molis opus aggressi sunt, nimirum segetes doctrinae fecundas et uberes, amplissimis Sanctorum Patrum voluminibus diffusas, diligenter congerere, congestasque uno velut loco condere, in posterorum usum et commoditatem. Quae autem scholasticae disciplinae sit origo, indoles et excellentia, juvat hic, Venerabiles Fratres, verbis sapientissimi viri, Praedecessoris Nostri, Sixti V, fusius aperire: „Divino Illius munere, qui solus dat spiritum scientiae et sapientiae et intellectus, quique Ecclesiam suam per saeculorum aetates, prout opus est, novis beneficiis auget, novis praesidiis instruit, inventa est a majoribus nostris sapientissimis viris, Theologia scholastica, quam duo potissimum gloriosi Doctores, angelicus S. Thomas et seraphicus S. Bonaventura, clarissimi hujus facultatis professores... excellenti ingenio, assiduo studio, magnis laboribus et vigiliis excoluerunt atque ornarunt, eamque optime dispositam, multisque modis praeclare explicatam posteris tradiderunt. Et hujus quidem tam salutaris scientiae cognitio et exercitatio, quae ab uberrimis divinarum Litterarum, summorum Pontificum, sanctorum Patrum et Conciliorum fontibus dimanat, semper certe maximum Ecclesiae adjumentum afferre potuit, sive ad Scripturas ipsas vere et sane intelligendas et interpretandas, sive ad Patres securius et utilius perlegendos et explicandos, sive ad varios errores et haereses detegendas et refellendas: his vero novissimis diebus, quibus jam advenerunt tempora illa periculosa ab Apostola descripta, et homines blasphemi, superbi, seductores proficiunt in pejus, errantes et alios in errorem mittentes, sane catholicae fidei dogmatibus confirmandis et haeresibus confutandis, pernecessaria est" (Bulla Triumphantis, an. 1588). Quae verba quamvis Theologiam scholasticam dumtaxat complecti videantur, tamen esse quoque de Philosophia ejusque laudibus accipienda perspicitur. Siquidem praeclarae dotes, quae Theologiam scholasticam hostibus veritatis faciunt tantopere formidolosam, nimirum, ut idem Pontifex addit, „apta illa et inter se nexa rerum et causarum cohaerentia, ille ordo et dispositio tamquam militum in pugnando instructio, illae dilucidae definitiones et distinctiones, illa argumentorum firmitas et acutissimae disputationes, quibus lux a tenebris, verum a falso distinguitur, haereticorum mendacia multis praestigiis et fallaciis involuta, tamquam veste detracta, patefiunt et denudantur" (Bull. cit.), praeclarae, inquimus, et mirabiles istae dotes unice a recto usu repetendae sunt ejus philosophiae, quam magistri scholastici, data opera et sapienti consilio, in disputationibus etiam theologicis, passim usurpare consueverunt. Praeterea cum illud sit scholasticorum Theologorum proprium ac singulare, ut scientiam humanam ac divinam arctissimo inter se vinculo conjunxerint, profecto Theologia, in qua illi excelluerunt, non erat tantum honoris et commendationis ab opinione hominum adeptura, si mancam atque imperfectam aut levem philosophiam adhibuissent.

Jamvero inter Scholasticos Doctores, omnium princeps et magister, longe eminet Thomas Aquinas: qui, uti Cajetanus animadvertit, veteres „doctores sacros quia summe veneratus est, ideo intellectum omnium quodammodo sortitus est" (In 2m. 2ae. q. 148, a 4, in. fin.). Illorum doctrinas, velut dispersa cujusdam corporis membra, in unum Thomas collegit et coagmentavit, miro ordine digessit, et magnis incrementis ita adauxit, ut catholicae Ecclesiae singulare praesidium et decus jure meritoque habeatur. Ille quidem ingenio docilis et acer, memoria facilis et tenax, vitae integerrimus, veritatis unice amator, divina humanaque scientia praedives, Soli comparatus, orbem terrarum calore virtutum fovit, et doctrinae splendore complevit. Nulla est philosophiae pars, quam non acute simul et solide pertractarit: de legibus ratiocinandi, de Deo et incorporeis substantiis, de homine aliisque sensibilibus rebus, de

humanis actibus eorumque principiis ita disputavit, ut in eo neque copiosa quaestionum seges, neque apta partium dispositio, neque optima procedendi ratio, neque principiorum firmitas aut argumentorum robur, neque dicendi perspicuitas aut proprietas, neque abstrusa quaeque explicandi facilitas desideretur.

Illud etiam accedit, quod philosophicas conclusiones angelicus Doctor speculatus est in rerum rationibus et principiis, quae quam latissime patent, et infinitarum fere veritatum semina suo velut gremio concludunt, a posterioribus magistris opportuno tempore et uberrimo cum fructu aperienda. Quam philosophandi rationem cum in erroribus refutandis pariter adhibuerit, illud a se ipse impetravit, ut et superiorum temporum errores omnes unus debellarit, et ad profligandos, qui perpetua vice in posterum exorituri sunt, arma invictissima suppeditarit. Praeterea rationem, ut par est, a fide apprime distinguens, utramque tamen amice consocians utriusque tum jura conservavit, tum dignitati consuluit, ita quidem ut ratio ad humanum fastigium Thomae pennis evecta, jam fere nequeat sublimius assurgere; neque fides a ratione fere possit plura aut validiora adjumenta praestolari, quam quae jam est per Thomam consecuta.

(Dokończenie nastąpi).

Katolicki dom sierot i ochronka św. Wojciecha w Gnieźnie.

Niedawno zniewolone były z rozporządzenia rządu Siostry Miłosierdzia opuścić zakład swój w Gnieźnie. słuszna więc rzecz, byśmy ich działalności poświęcając wspomnienie, złożyli choć doryweczy rys dziejowy tego zakładu. Niejednemu będzie on miły dla tego, że czytający bywał może dobroczyńcą zakładu, znał też niewątpliwie osoby główne, w opisie występujące. Niejedno także nieznane na jaw wystąpi, a w każdym razie ogłoszenie zachowa od zapomnienia rzeczy godne zapisania.

* * *

Siostry Miłosierdzia w Gnieźnie.

Polska była zawsze urodzajną niwą dla zakonów, wykwitających na pniu życiodajnym Kościoła. Kiedy w roku 1618 św. Wincenty à Paulo założył we Francyi zgromadzenie, którego celem było pielęgnowanie chorych, opieka sierot, przygarnianie niemowląt — tylko potrzeba było 27 lat, a już Polska miała szczep taki na swéj glebie zasadzony. Marya Ludwika, królowa polska, będąc córką księcia mantuańskiego Karola, urodzoną we Francyi, poznawszy z bliska tę armią ruchomą, roznoszącą wszędy owoce miłości chrześciańskiéj, sprowadziła ją do Polski r. 1645[1]). Jéj wspaniałomyślność wzniosła klasztor i kościół św. Kaźmierza w Warszawie (1659). Jeszcze w XVII w. stanął szpital św. Ducha, w r. 1712 szpital św. Rocha. Dzieciątko Jezus w r. 1761 założył ks. misyonarz Baudouin. Od owych czasów do dziś ofiarność chrześciańska tak temu zgromadzeniu dopomagała, że cała sieć zakładów okrywa wszystkie trzy części dawnéj Polski. Nie kusząc się o zupełną dokładność, wymieniamy zakłady polskich Sióstr Miłosierdzia nasamprzód pod zaborem pruskim, oznaczając krzyżykiem te domy, z których kulturkampf Siostry wydalił: Bydgoszcz †, Gniezno †, Gostyń, Inowrocław, Kościan, Kurnik, Pleszew †; Poznań: Przemien. P., na Śródce †, u św. Józefa, Środa, Wągrówiec †, Wolsztyn †, Września, Zduny; w Prusach Zachodnich i Warmii: Chełmno, Jabłonowo, Lubawa, Kościerzyna, Malborg, Olsztyn, Pelplin i Świeć. Tylko tam utrzymać się zdołały, gdzie wyłącznie pielęgnowaniem chorych się zajmują. W Galicyi jest kilka domów w samym Krakowie, tudzież kilka domów w Lwowie, Przeworsku itd. Najwięcéj zakładów jest pod zaborem rosyjskim, a mianowicie: Biała, Białystok, Ciechanowice, Gródek, Kalisz, Kurozwęki, Lublin, Łuck, Mienia, Mińsk, Płock, Pułtusk, Sandomierz, Szczebrzeszczyna, Wilno, Żytomierz. Pokazuje się, że pod absolutnym rządem rosyjskim Szaretki[1]) więcéj znachodzą uznania i swobody, aniżeli w państwie pruskiem konstytucyjnem.

Pierwsze zawiązki ochrony w Gnieźnie.

W Gnieźnie od dawna mnogo bywało i jest ubóstwa. Składały się na to przeróżne przyczyny. Morowe zarazy, rabunki Szwedów, przechody wojsk pruskich za Prus południowych, marsz Napoleona, a szczególniéj częste pożary, jak r. 1612, 1613, 1760, wycieńczały ludność i w otchłań biedy wpędzały. Pożar r. 1819 zrównał z ziemią cały Rynek i ulicę Tumską. Król Wilhelm III snać uwiadomiony o rozpaczliwem położeniu mieszczan, dopomógł o tyle pogorzelcom, że mający nieruchomość odbudować się mogli[2]).

Iluż jednak zostało ubogich bez nieruchoméj własności, których całe mienie w ogniu spłonęło! O téj biedzie i dzieciach ich radziła miłość chrześciańska. Gdy nadto prawodawstwo w ostatnich dziesiątkach lat zezwalało przybyszom miejskim i wiejskim osiedlić się w mieście dla widoków zarobku, którego nie było, liczba ubóstwa do wielkich doszła rozmiarów, owszem wciąż wzrasta. Jakkolwiek i majątkiem i liczbą obywatele protestanccy się odznaczają, jednakowoż żadnego dobroczynnego zakładu do życia nie powołali. I gdyby nie filantropijny rozwój katolickiego miłosierdzia, byłaby ludność miasta wskazana li na oficyalne miłosierdzie kasy komunalnéj, które, jak dawno uznano, ani nie jest skuteczne, ani też umoralniające. Z dawnych dobroczynnych instytucyi katolickich uszedł grabieży szpital katolicki, jako też fundusz ubogich, legowany Kapitule gnieźnieńskiéj. Z tych dwóch źródeł czerpać mogły osoby dojrzałe, do pracy niezdatne, i chociażby Konferencya św. Wincentego (dziś wiele czyniąca) o jakie lat 20 wcześniéj czynność swą była rozwinęła, jeszcze pozostawał zastęp dzieci, które gwałtownie wołały opieki. To też za czasów ks. Ignacego Martena, podówczas proboszcza św. Trójcy w Gnieźnie, a dziś dziekana w Strzelnie, dobroczynność kilkunastu osób utrzymywała znaczną ilość dzieci osieroconych. Dzieciom dawano żywność, odzież i początki nauk pod kierownictwem matrony świeckiéj. Którego roku ten pierwszy zawiązek późniejszéj ochrony powstał, podać trudno; nadmienić atoli wypada, że główny zarząd i mozolne staranie się o środki materyalne spoczywały na głowie ks. Martena. Owczesny penitencyarz katedralny i prokurator seminaryjny, ks. Maciéj Dorszewski, téj ochronie odstąpił do użytku dom penitencyarski. Roku 1854 zdał ks. prob. Marten zarząd ochrony na ks. Dorszewskiego.

Myśl sprowadzenia Sióstr Miłosierdzia podała śp. Marya z Gniezna, poetka, czyli Marya Springer, osoba pobożna i zacna. Wspólnie z panią Koszutską z M. załatwiły pierwsze trudności z domem macierzyńskim Przemienienia Pańskiego i niedługo trwało, a powóz pani Koszutskiéj przywiózł trzy pracownice pod wodzą czwartéj S. Waleryi Kajsiewicz. Było to r. 1855.

Dom sierot i ochrona św. Wojciecha.

Siostry Miłosierdzia zajęły skromne mieszkanie w domku penitencyarskim, obszerniejsze zaś lokale przeznaczone były

[1]) Buliński t. III, 354, przyjazd Siόstr Miłosierdzia naznacza na r. 1625, co jest błędem, bo dopiero 1629 zatwierdził regułę Papież Klemens IX, a Maryą Ludwikę pojął Władysław IV r. 1645.

[1]) Lud zowie Siostry Szaretkami, może dla brzmienia Soeurs de la charité. W Francyi nazywano je Soeurs grises, Siostry szare.

[2]) Za to wybito na cześć króla medal z napisem: Restauratori. Medal był pomysłu landrata Wolańskiego.

dla dziatwy. Dom ten sąsiaduje z dzisiejszą murowaną ochroną. Zakład przybrał nazwę Domu sierot i Ochrony św. Wojciecha. Tablica z dwuwierszem przypominała miłosiernym, że dziatki pod górą Lecha modlą się do śgo Wojciecha. — Zawiązała się dyrekcya, w której skład wchodzili: p. hr. Żółtowski z Niechanowa, ksks. Duliński, Dorszewski, Błaszkiewicz. Ks. B. był skarbnikiem do r. 1859, póki nie opuścił Gniezna; urząd ten pełnił po nim ks. Ławniczak, a po jego śmierci (1865) ks. sekr. Dyament. W dyrekcyi zawsze prezydował p. hr. Żółtowski; po ustąpieniu ks. Dulińskiego zasiadał ks. dr. Kozłowski i ks. Nożewnik, w miejsce ostatniego r. 1864 wstąpił ks. prok. Ziółkowski. Zadanie tych opiekunów nie było łatwe. Opłacanie pensyi acz szczupłéj dla 4ch Siostr, zebranie pieniędzy na odzienie i żywność 50 dzieci wymagało wytężenia sił niepospolitego. Kasę zawsze chudą zasilał dochód z przedstawień amatorskich, na ten cel urządzanych przez śp. dra Tyca, nadto dosyłali obywatele, księża z okolicy Gniezna wiktuały: loterye i przedstawienia dzieci ochronkowych za czasów przełożonéj S. Kajsiewicz przyczyniały grosza. Ks. kan. Dorszewski rozwijał wielki przemysł pod tym względem. Gdzie tylko większe bywały pogrzeby lub zjazdy obywatelstwa, niechybnie zjawił się ks. kan. Dorszewski i bez długich oracyi, ale słowem serdecznem: n a o c h r o n k ę, otwierał serca i napełniał swą czapkę. Wszystkie nadzwyczajne swe dochody, część pensyi składał kwestarz na rzecz ochrony. Wiedzą o tem księgi zakładu i Siostry przełożone, które z kasy próżnéj nie mogąc nic zaczerpnąć, zawsze znajdowały pomoc u szczodrobliwego ks. kanonika. Ten sam znany i zasłużony dobroczyńca miał się kiedyś doczekać strasznego zarzutu, że roztrwonił grosz sierocy. Znany oskarżyciel ks. Dul., pomimo wyroku korzystnego władzy duchownéj dla ks. Dorszewskiego, śmiał oskarżenie w czasie walki kulturnéj odświeżyć w piśmie do ministra i tą drogą przed prokuratora współbrata pociągnął. Wiadomo, że właśnie na sali sądowéj zacny starzec apopleksyą na połowę ciała tknięty został w obec tak ciężkich zarzutów. Opinia publiczna dawno już wyrok ferowała o téj sprawie, która jest czarną kartą w dziejach ochrony gnieźnieńskiéj. Ks. kan. i oficyał Dorszewski jeszcze r. 1871 kupił za własne pieniądze kilka mórg ogrodu wartości blisko 1000 tal. i użytkowanie z téj roli ochronie przekazał. Drugi dom przy ulicy Seminaryjskiéj wraz z ogrodem, własność ksks. wikaryuszów, służył także ku wygodzie ochrony.

Nazwiska Siostr od r. 1854—1879.

Trzy przełożone urzędowały w ochronie gnieźnieńskiéj: od r. 1855 Walerya Kajsiewicz, od r. 1864 Rozalia Aleksandrowicz, od r. 1875 Antonina Rogowska. W rubrycelach dawnych znajdujemy w pierwszym lat dziesiątku następujące nazwiska pracowniczek w Gnieźnie: Marya Simon, Józefa Szybkowska, Winc. Bigalka, W. Czapska, J. Enger, Kl. Omankowska, P. Guzowska, T. Gluntths, Br. Pepińska; w II dziesiątku: R. Aleksandrowicz, Alb. Królikowska, Em. Abraham (1866); w III dziesiątku: M. Kowalewska, J. Urbanowska, I. Hütter, P. Chodzińska, Zadrowska, M. Czapka, Aur. Nowicka (1874); w czasie walki kulturnéj za przełożonéj S. Rogowskiéj pracowały w różnych czasach: Turbańska, Fr. Krzyżon, Joanna Wagner, M. Simon, Em. Eckert, Kat. Szczepańska, Hel. Trentowska, Julia Przybyszewska. — Trzy siostry w Gnieźnie umarły: Br. Pepińska r. 1869, Fr. Krzyżon r. 1878 i Joanna Wagner rb.; wszystkie spoczywają na cmentarzu św. Piotra.

Ks. dr. K o z ł o w s k i buduje nowy gmach.

Ks. dr. Kozłowski ma tę zasługę, że skrzętnością swoją i podziwienia godną zaradnością wystawił w kilku latach gmach dzisiejszéj ochrony. Jeśli ks. oficyała Dorszewskiego nazwać trzeba fundatorem ochrony na wewnątrz, to drugim fundatorem jest śp. ks. dr. Kozłowski. Przypominają sobie obywatele i księża, jak od dworu do dworu, od plebanii do plebanii jeżdżąc, wszędzie kołatał, na budowlę ochrony prosząc. Jak wielkich rzeczy dokazał, dowód najlepszy, że zebrał podług wykazów od Biskupów katolickich i księży 37,000 m., od obywateli i dziedziców katolickich 16,000 m., w materyałach 10,000, od protestanckich głów koronowanych 776 m., od żydów 33 m. Spieszył się z budową, jakby przeczuwał zgon swój bliski. Stanął gmach wspaniały piętrowy, przestronny; ks. K. doczekał się jeszcze, że z ciasnych domków przeniosły Siostry ochronę do nowego budynku i wnet potem r. 1872 przeniósł się do wieczności. W testamencie całą swą pozostałość i wszystkie ruchomości ochronie przekazał. Majątek jego prywatny wynosił około 13,000 m.

Dobroczyńcy znaczniejsi.

Najważniejszą rzeczą dla takiéj instytucyi są stałe dochody. Każda dyrekcya stara się o fundusz żelazny, podług którego ułożyć może etat roczny. Jednorazowe datki bowiem bywają nierówne, niekiedy (jak w r. 1862 i 1863) nader skąpe. Fundusz taki wzróść mógł tylko z zaoszczędzonych rocznych dochodów (co się rzadko zdarza), albo z legatów. Gdy zaś legatów aż do r. 1879 dyrekcya na swe imię przyjmować nie mogła, znalazła ofiarność chrześciańska sposób inny. Po prostu zacni dobroczyńcy zapisywali po 100, 200 lub więcéj talarów na ręce Kapituły gniezn., a procent od kapitału przekazywali ochronie. Do takich dobroczyńców należą: Anna Pukrop i Krumraj, śp. ks. A. Kutzner z Keyni, ks. Trojanowicz, ks. Zawidzki, ks. Siwicki, obyw. Gryszczyński, Szturmiński, Lange (za edycyą Dunina), Kotliński, ks. dziekan Danielski, ks. Dziubek, ks. Nożewnik i w. i. Przez legaty testamentem przekazane, jak i kapitały, złożone na rzecz ochrony, wytworzył się fundusz stały, wynoszący 13,320 m., którym zawiaduje Kapituła gniezn. i na pewne wypożycza hipoteki. Nadto jest papierów wartościowych w sumie 19,086 m. 48 fen., na które kapitał zebrał i zakupił ks. oficyał Dorszewski; tudzież legat ks. dr. Kozłowskiego w papierach nom. w. 13,365 mk. Fundusz stały, jak każdy widzi, wynoszący w najlepszym razie dochodu rocznego 2100 m., jeszcze nie wystarcza na opędzenie wydatków budowli, opłacenie personalu i utrzymanie dzieci. Ratuje więc zawsze ofiarność nadzwyczajna, którą Opatrzność ciągle wzbudza. Takich szczodrych dawców jest wielu, o jednym wspomnieć się godzi, który dnia 14 sierpnia 1868 wystawił wiele znaczący dla ochrony list pod pieczęcią. Miejscowy aptekarz z Gniezna p. Kl. Kugler w rocznicę śmierci żony swojéj zobowiązał się wszelkie lekarstwa dawać bezpłatnie dla ochrony gnieźnieńskiéj. — Do osób, które się znacznie przyczyniły do ustalenia egzystencyi ochrony, należą między innemi: hr. Żółtowski z Niechanowa i cała rodzina Żółtowskich, hr. Skórzewska, p. Napierałowicz z Lechlina, ks. Biskup Cybichowski, książęta Radziwiłłowie i Czartoryscy, panna Springer itd.

(Dalszy ciąg nastąpi).

KRONIKA
DYECEZALNA I ZAGRANICZNA.

Poznań. Smutny mamy do zapisania wypadek, jaki się wydarzył w Grodzisku. Nowoobrany dozór kościelny uznał rządowego proboszcza, gdyż przy wprowadzeniu przez landrata w urząd odbył z ks. Gutzmerem posiedzenie i podpisał z nim razem protokół odnośny. Dzienniki nasze skarciły, jak się należało, tę zdrożność, do téj chwili jednak nie wiadomo, czy i jak zgorszenie zostało naprawione

Niemcy. Głos Ojca św. znajduje zawsze oddźwięk w całym świecie nie tylko pomiędzy wiernymi dziećmi Kościoła, lecz może silniejszy jeszcze pomiędzy jego nieprzyjaciołmi, — słowa prawdy, głoszone z najwspanialszéj stolicy Piotrowéj, napełniają radością serca prawdziwych katolików, a podżegają nienawiść wszystkich, co zerwali z religią wszelką, z Bogiem. Tak się stało z ostatnią Encykliką. Podczas gdy my się radujemy, że wobec bezbożnego dzisiaj okrzyku: „Co jest prawda?“ Encyklika odpowiada, że prawdy szukać należy u Pana mądrości najwyższéj i wskazuje drogę, jak można ją znaleźć, to jest przez stosowne użycie rozumu i nauki, wiary i powagi, to świat bezbożny woła na wszystkie głosy, że Ojciec św. jest wrogiem nieubłaganym postępu dzisiejszego i chce nas cofnąć do wieków barbarzyństwa. Do chóru głosów oburzenia, jakie się odzywają z obozu niedowiarków wszystkich krajów, przyłącza swój głos liberalizm niemiecki, a nie umiejąc walczyć argumentami, oskarża Encyklikę, że wypowiada wojnę niemieckiemu duchowi. Oskarżenie to motywuje „Nat. Lib. Corr.“ w następujący sposób: „Encyklika oddaje cały urząd nauczycielski w filozofii i teologii Dominikanowi zmarłemu przed 605 laty, Tomaszowi z Akwinu. Wszelkie wiadomości, całe nauczanie, a wreście wszelkie wykształcenie i myślenie ma przyjąć „zasady i metodę“ od tego księcia scholastyków, którego Luter nazwał „apokaliptyczną gwiazdą, otwierającą studnię przepaści.“ Encyklika jest uzupełnieniem Soboru Watykańskiego: jak Sobór ustanowił nieomylne papiestwo uniwersalnym regulatorem dla realnego świata publicznego życia, tak Encyklika ustanawia normalną regulatywą dla idealnego świata szkoły i wykształcenia opera omnia św. Tomasza. Ostatnie 600 lat ludzkości pogrążone zostają jako wielka odysea w strumieniu Lethe i czas obecny budzi się pod niebem średniowiecznego papiestwa i pseudoarystotelesowego scholastycyzmu. — Jest to jedynie słabość oporu i znużenie w walce, które sobie obecnego Papieża jako usposobionego pokojowo przedstawiały. Kto dwie pierwsze Encykliki Leona XIII i jego pismo do Kardynała Niny czytał, ten wie, że życzenie pokoju nie jest niczem innem, jedno gorącą nadzieją nowéj klęski niemieckiego państwa, jakich już wiele wykazuje kościelno-polityczna historya. Obecna trzecia Encyklika uzupełnia to zapatrywanie. Sw. Tomasz z Akwinu jest teologiem przybocznym zakonu Jezuitów. Intronizacya Tomasza, jako pedagogicznego restauratora wieków średnich, jest koncesyą dla zakonu Jezuitów, jakiéj od czasu Piusa IX większéj nie znamy. Również i chwila, w któréj się ta Encyklika pojawiła, godna uwagi. Nowe rokowania pomiędzy Niemcami a Rzymem mają być zawiązane. Wszystkie preliminarya okryte są tajemnicą. Papież stara się o to, aby jedno było jasnem. Zanim dyplomatyczna gra rozpocznie się za kulisami, wymierza Papież przed całym światem niemieckiéj nauce i wykształceniu policzek. Pytamy się, czyż wreszcie duch niemiecki nie ocknie się z głębokiego snu?“ Niemiecki liberalizm korzysta z Encykliki, aby rozbudzić nienawiść, stygnącą już w Niemczech przeciw Kościołowi, którąby mu dopomogła do zwycięztwa w wyborach. Frazes o nauce niemieckiéj nie ma żadnego znaczenia, bo gdzież jest ta nauka? czy materyalizm i ateizm jest jaką nauką? Uznanie, jakie składa liberalizm rządzącemu dzisiaj Papieżowi, może nas tylko dumą napełnić. Inaczéj przemawiają katolicy uczeni niemieccy. Posłuchajmy, co mówi „Neue Ztg“: „Że Leon XIII zaleca scholastyczną teologią i nauce katolickiéj czasów ubiegłych a specyalnie anielskiemu nauczycielowi na korzyść całego Kościoła pełen zapału pisze panegiryk, to właśnie ogromną jest zasługą, jaką skarbi sobie Stolica Apostolska przez Leona XIII około nauki, zasługą, która tym większe owoce przyobiecuje, im więcéj Encyklika jest na czasie i konieczniejszą dzisiaj. Przed 10ciu lub 15 laty siew ten apostolskiego urzędu nauczycielskiego byłby padł na grunt nieżyzny. Przypomnieć sobie tylko potrzeba, na jak zacięty opór napotkali niektórzy mężowie niemieccy, co usiłowali przywrócić cześć wielkim starym teologom — jakich napaści doznali „nowi scholastycy“ od nowoczesnéj szkoły monachijskiéj i w ogóle od niemieckiéj nauki. Z jakąż to zarozumiałością i niesłychaną pogardą wyrażał się we wrześniu r. 1863 Döllinger na zebraniu uczonych katolików w Monachium o nauce średnich wieków! Wołał on w zarozumiałości na niemiecką naukę: „Stary, przez scholastykę zbudowany dom rozpada się, i nie można mu pomódz reparacyami, lecz tylko nową budową, gdyż nie zadowalnia w niczem wymagań żyjących.“ I cóż chciał postawić w miejsce staréj teologii? Jedynie „niemiecką naukę,“ a w rzeczywistości ową pychę i zarozumiałość na wiedzę, która przy całéj jego filozoficznéj niewiadomości i braku wszelkiego spekulatywnego teologicznego wykształcenia, jako wyłącznie uprawniona reprezentantka prawdziwéj nauki odmawia każdemu innemu narodowi uzdolnienia i w Niemczech tylko chce widzieć jedynie „przyszłą ojczyznę katolickiéj teologii.“ Jak Döllinger, tak myślało wielu innych, nawet katolickie czasopisma bałwanowi owczesnemu, to jest, jak się wówczas wyrażano, „czystemu kapłaństwu niemieckiéj nauki“ paliły na ślepo kadzidła.... Dzisiaj mowa podobna, jak Döllingera, nie byłaby możliwą w zgromadzeniu katolickich uczonych. Kościelna świadomość uczyniła widoczne postępy i nauka katolicka w Niemczech nie pozostała obcą temu wpływowi ożywiającemu wszystko. Świadkiem tego jest towarzystwo Görresa, która kładzie tamę rozpościerającéj się na publicznych katedrach niewierze. Najnowsza zaś Encyklika Ojca św. oświeca i ogrzewa jako nadprzyrodzona gwiazda niemierne pole świeckiéj i świętej nauki na błogosławieństwo Kościoła i całéj ludzkości.“ — Na dowód, że nowy minister wyznań nie myśli zaprowadzić łagodniejszéj praktyki w zastosowaniu praw majowych, podają dzienniki katolickie fakt, że Siostry szkolne w Bytomiu, pomimo że zaniosły prosbę do ministra osobiście, musiały opuścić mieszkanie, należące do hr. Schaffgotscha. Akt ten, jako też wypędzenie kilku chorych Sióstr w Wrocławiu z zakładu św. Augustyna, należącego do ich klasztoru, ponieważ tam życie klasztorne wiodły, nie jest nakazany przez prawo o zakonach, wykracza po za intencye i brzmienie prawa, a więc świadczy, że p. Puttkamer nie chce łagodzić surowości praw — Wiec katolików śląskich w Bytomiu odbędzie się z powodu wyborów do sejmu nieco rychléj, jak pierwotnie postanowiono, gdyż w dniach 15, 16 i 17 września. — Nowy nuncyusz papiezki Mgr Roncetti przybył już do Monachium 19 b. m. w ten dzień też opuścił Mgr. Masella stolicę monachijską, udekorowany orderem przez króla.

Rzym. Święto Patryarchy św. Joachima, patrona Ojca św., obchodzono w tym roku z większą jak zwykle uroczystością i urządzono tryduum w kościele św. Ignacego. Ojciec ś. przyjmował w ten dzień powinszowania od Kardynałów, Prałatów, rozmaitych deputacyi i osób znakomitych. W ten dzień także odbyła się w kościele francuzkim konsekracya ks. Czackiego, nuncyusza paryzkiego na Arcybiskupa Salaminy in part. inf. Konsekracyi dopełnił Kard. Chigi, dawny nuncyusz paryzki, w asystencyi dwóch Biskupów: Mgr. Bianchi, przyszłego nuncyusza madryckiego i Mgr. Petacci, należącego do wikaryatu rzymskiego. Obecnych było wielu członków dyplomatycznego ciała, pomiędzy nimi ambasadorowie austryacki i francuzki, cała prałatura i dostojnicy papiezkiego dworu, wreszcie wszyscy urzędnicy sekretaryatu stanu z Kardynałem Niną na czele. — Ponieważ i we Włoszech encyklika papiezka znajduje w prasie radykalnéj potępienie, zaproponował Mgr. Tripepi w liście do turyńskiego dziennika „Unità cattolica“, aby katolickie uniwersytety i akademie, jako też katoliccy profesorowie i uczeni ogłosili w dziennikach swe przystąpienie do zasad, wyrażonych w Encyklice i podziękowanie za nią. Czy taki plebiscyt jest na miejscu, słusznie powątpiewa korespondent „Germanii“. Tripepi proponuje jeszcze zbieranie składek dla katolickiéj filozofii i wręczenie ich w roku przyszłym Ojcu św. w dzień św. Tomasza z Akwinu.

Francya. Prasa radykalna sierdzi się okrutnie na Encyklikę papiezką o filozofii św. Tomasza, gdyż widzi w niéj zaprzeczenie postępu ludzkości i powrót do barbarzyństwa. Nowocześni wolnodumcy powtarzają bez znużenia strofę: Religia jest nieprzyjaciółką nauki, wiara nie zgadza się z rozumem, i dla tego nie pojmują, jak może chcieć najwyższy nauczyciel w Kościele pogodzić naukę z religią, wiarę z rozumem i zaprowadzać filozofią chrześciańską św. Tomasza, która ten problem rozwiązała, podczas gdy niedowiarstwo dzisiejsze właśnie w ograniczonym rozumie szuka dowodów zaprzeczenia wszelkiego objawienia Boskiego. Na te wycieczki radykalnych pism odpowiada M o n d e: Podług nowoczesnych systemów, człowiek jest na to urodzony, aby szukać wciąż prawdy i nie znajdywać jéj nigdy. Ztąd ten rozdział pomiędzy duchami na skeptyków i dogmatyków. Czy są prawdy przyrodzone uznane i pewne? Czy jest jaka filozofia naturalna? I tej filozofii, w zgodzie z dawniejszemi tradycyami, czyż nie pozbierał Kościół i nie zużył przy swem nauczaniu? W ostatnich czasach nie wiedziano co zrobić z filozofią; po uniwersytetach uczono wszystkich systemów, a zwłaszcza eklektycyzmu, który kazał brać z różnych filofów, co się komu podobało, a resztę odrzucać. Ztąd się wyrobiła nowa filozofia materyalizmu, dawnego ateizmu czyli panteizmu, bezreligijności, która opanowała i katedry wysokie i szkoły ludowe, a która już całym ciężarem gniotła starożytne społeczeństwa. Doświadczenie uczy, że duch ludzki, a z niem i ludzkość postępuje lub cofa się, podnosi się lub upada, ludy potężnieją lub nikczemnieją, według tego, o ile przeważają w nich cnoty lub błędy, o ile duch ludzki obejmuje więcéj prawdę czy błąd, metodę prawdziwą lub fałszywą. W wieku XIII byli tacy sami ateusze, co za dni naszych, uzbrojeni w argumentacye skeptyków greckich. Filozofia chrześciańska, opierając się na jednym z najlepszych filozofów, Arystotelesie, zbiła błędy ówczesne, połączyła doświadczenie wieków chrześciańskich z nauką filozofii starożytnéj. Kościół nie pyta się, gdzie jest prawda, jego szkoły nie szukają prawdy, one ją posiadają i jéj uczą. Filozofia św. Tomasza nie jest wrogą nauce, filozofia scholastyczna nie ma zadania tylko zatwierdzać i uświęcać prawd przyrodzonych, lecz jest przedewszystkiem metodą przyswojoną i obroną prawdy. Przypuszcza prawdę znaną, nauką stwierdzoną i rozwija ją drogą dedukcyi. Epoka nasza, a przynajmniéj stronnictwa rządzące nie wierzą w prawdę. Każdy obywatel jest twórcą własnéj prawdy tak jak i zwierzchniczéj władzy i formy prawdy zmieniają się tak, jak formy władzy zwierzchniczéj. Hypoteza, indukcya, dowolność zostały podstawami nowoczesnéj logiki. Każdy chce mieć swój system i od wieków średnich filozofia jest zawsze filozofią kilku ludzi. Descartes, Bacon, Spinoza, Hegel, Kant, Cousin, Comte itd. dają swe nazwisko filozofii. O filozofią samą w sobie nikt się nie pyta; istnieją takie a takie systemy, bez wszelkiéj innéj powagi, jak talentu ich twórców; filozofii nie ma wcale. Sw. Tomasz nie wynalazł filozofii, uporządkował tylko i wyłożył naukę filozoficzną, a jeśli ta nauka jest prawdziwą, musi być prawdziwą po wszystkie czasy, gdyż władze ducha ludzkiego w niczem się nie zmieniły. Ojciec ś. Leon XIII, posłuszny natchnieniom Soboru Watykańskiego, przyprowadza nas do

natury i zdrowego rozumu, od których nas tyle systemów odłącza. Ruch nowy, jaki nadaje naukom, jest uwielbieniem rozumu połaczonego z wiara, który przez to nabiera siły zdolnej zwyciężyć wszelkie sofizmy. — Wojna przeciwko Jezuitom, rozpoczęta w Izbie deputowanych podczas obrad nad projektem szkolnym Ferrego, a zainaugurowana przez naturalistę Bertego, który z książek jezuickich na sfałszowanych, poprzekręcanych tekstach dowodził, że Jezuici uczą niemoralności — wojna ta trwa wciąż jeszcze w dziennikach radykalnych i na różnych zgromadzeniach. Radykalny deputowany Madier de Montjean wygłosił niedawno w Grand-Theatre na korzyść amnestyonowanych mowę przeciwko Jezuitom, którą tylko diaboliczna nienawiść mogła natchnąć. Mówca uniósł się do tego stopnia, że w końcu Jezuitów rozgrzeszył, a Kościół katolicki, jego naukę i zasady jako najzgubniejsze przedstawił. „Jezuici są z początku dobrymi ludźmi, tak mówił Madier, bo człowiek z urodzenia jest dobry. Lecz później przyłączają się do zgubnych nauk, jakie ich poprzednicy dla żądzy panowania postawili. Nie zwalczamy już klerykalizmu albo Jezuityzmu, lecz katolicyzm. Mamy za przeciwników wrogów nauki, która protestuje przeciwko cudom. Aby katolicyzm zwalczyć, należy dowieść, że nie ma grzechu pierworodnego, że więc nie potrzeba chrztu, że zaślubieni cywilnie nie mają w kościele nic do roboty, że można umrzeć spokojnie i wołać nie potrzeba kapłana.“ Jest to jawne wyznanie, do czego dąży radykalizm i jakie niebezpieczeństwo grozi Francyi od dzisiejszych matadorów. — Wobec tych bluźnierstw Francya katolicka się modli, szukając u niebios ratunku i miłosierdzia. W ostatnim czasie tłumne odbywały się pielgrzymki do miejsc cudownych, do Lourdes itp. — W La Salette, miejscu słynnem objawieniem sie Matki Boskiej i licznemi pielgrzymkami, odbyły się d. 20 i 21 hm. wielkie uroczystości konsekracyi kościoła i ukoronowania posągu Matki Boskiej de la Salette. Na tę uroczystość zjechał Kardynał Arcybiskup paryzki Mgr. Guibert, Arcybiskupi z Besançon i Chambéry, Biskupi z Walencyi, Aire, Grenoble, Marsylii, Fréjus, Mgr. Mermillod, wygnaniec z Genewy i apostolski prefekt z Norwegii. Księży było przeszło 500, pielgrzymów około 10,000. Kazania wygłaszali Biskupi. Procesye odbywały się z pochodniami na miejsce objawienia. Msze św. rozpoczęły się o 12 w nocy. Po konsekracyi kościoła, dokonanej przez Arcybiskupa z Besançon, odprawił Kard. Guibert pontyfikalną Mszą ś. pod gołem niebem. Koronacyi statuy M. Boskiej dokonał upoważniony do tego przez Papieża Kardynał paryzki.

Misye zagraniczne.

W obecnéj chwili zwracają na siebie uwagę misye, podjęte celem nawrócenia ludów, mieszkających w środkowéj Afryce, dotychczas prawie zupełnie nieznanych, a do których drogę wskazał Livingstone i inni nieustraszeni badacze. Jedną zajmuje się z nadzwyczajną gorliwością Arcybiskup Algieru Msgr. Lavigerie, który, popierając usiłowania bohaterskiego wikaryusza apostol., Comboni, wysłał w roku zeszłym misyonarzy do wielkich jezior, Nyanza i Tanganjika, z których wypływają rzeki Nil i Congo. Misyonarze ci wyruszyli z Zanzibaru w lecie roku zeszłego, 16 czerwca i według ostatnich wiadomości dotarli wśród niewypowiedzianych trudów, wyzyskiwani w najstraszliwszy sposób przez krajowców, aż do Kuiara w kraju Unyanyembe. Wyczerpawszy wszystkie zasoby pieniężne, musieli tutaj czekać na nową przesyłkę potrzebnych im środków. Tu ztąd w listopadzie wyruszyła jedna część do Nyanza, a druga 4 grudnia na brzegi Tanganjika. W roku bieżącym wysłał przed kilku tygodniami Arcybiskup algierski nowych 18 misyonarzy do pomocy dawniejszym. — Drugą misyą podjęli Ojcowie Jezuici od strony Przylądka Dobréj Nadziei pomiędzy ludy, mieszkające nad rzeką wyższą Zambesi. Tutaj zamierzyli Jezuici zdobyć podstawę operacyjną do misyi, sięgających w odleglejsze kraje środkowéj Afryki. Cześć, jakiéj zażywa imię angielskie, dokądkolwiek dotarło, ziemia dziewicza tego kraju, gdzie jeszcze zły przykład Europejczyków nie nie skaził, lud skromny, pracowity, mieszkający na lewym brzegu Zambesi, łatwe stosunki z Grahamstown — to wszystko spowodowało Jezuitów do wybrania sobie tego kraju na misye. Nie oznaczono ściśle granic działania téj misyi, przeznaczono jéj tylko terytoryum od 10° południ. szerokości aż do rzeki Limpopo, stanowiącéj granicę północną Transvaal i od portugalskich posiadłości na wschodniem wybrzeżu aż do 22° wschodniéj długości (Greenvich), terytoryum wynoszące 32,000 mil kw. Obejmuje ono jezioro Bangweolo, na którego brzegu wyzionął Liwingstone ducha, cały kraj przy wyższéj i środkowéj Zambesi, który od wspomnionego jeziora jest wielki i zupełnie nieznany; jezioro Nyassa, terytoryum potężnych szczepów Matabele i Amandebele, i niegdyś tak sławne państwo Monomotapa, w którego stolicy O. Gonzalez Silveira S. J. poniósł śmierć męczeńską. Trzy drogi były do obrania. Do spadku Wiktoryi w rzece Zambesi, gdzie ma być założona główna siedziba misyi, najkrótsza droga wiedzie z Zanzibaru, idzie jednak 650 kilom. przez okolice nieznane, gdzie nieprzyjazne szczepy i inne przeszkody mogły powstrzymywać misyonarzy. Kto czytał opis wędrówek Liwingstona podczas ostatnich 7 lat jego życia, ten może sobie wystawić, co za trudności musiałaby zażyć taka karawana misyonarzy na 2800 kilometrach, bez przewodników, na którychby się spuścić można, z nieposłusznymi tragarzami, którzy każdéj chwili dezertują i kradną co mogą. Jak łatwo choroby i znużenie mogły stargać siły misyonarzy, zanimby dotarli na miejsce przeznaczenia. Misyonarze Arcybiskupa Lavigerie obrali sobie najkrótszą drogę z Zanzibaru do spadku Wiktoryi, a ileż musieli zażyć trudu! Niepraktyczną była także droga od ujścia Zambesi i z portugalskich posiadłości, które się trudnią handlem niewolników. Pozostała tylko droga z angielskiego terytoryum. Grahamstown na Przylądku oddalony jest od spadku Wiktoryi w prostéj linii 1930 kilom. — droga ta przedstawiała nadto rozliczne korzyści już to dla oddalenia od błot, które zwykle nabawiały różnych chorób, już też dla tego, że ją można przebyć konno lub na wozie i można założyć na niéj pośrednią stacyą misyjną w zaprzyjaźnionym z Anglikami szczepie. Drogę tę obrała sobie misya Jezuitów; do rozpoczęcia zaś misyi wyznaczono 6 Ojców i 4 Braciszków. Przełożonym jest O. Henryk Depelchin z belgijskiéj prowincyi, z téjże prowincyi także O. Karól Croonenberghs, O. Salvator Blanca z sycylijskiéj i O. August Law z angielskiej prowincyi zakonu. Do misyi téj należy także dwóch niemieckich Jezuitów, O. Karól Fuchs i O. Ant. Teroerde, nadto braciszek Teodor Nigg. Ekspedycya wyjechała w styczniu z Londynu na Przylądek Dobréj Nadziei. Tu ztąd z powodu koniecznych przygotowań do wyprawy i wojny z Zulusami misyonarze wyruszyli w drogę dopiero 16 kwietnia rb. po nabożeństwie w Grahamstowne z błogosławieństwem Biskupa i życzeniami pomyślności od wszystkich katolików. Ostatnie wiadomości, jakie otrzymano w Niemczech od O. Teroerde, opisują podróż téj karawany misyonarskiéj aż do Kimberley, gdzie się znajdują słynne pola dyamentowe. Misyonarze ci przebyli do 12 maja szczęśliwie, bez przypadku 400 mil ang. z Grahamstown aż do pól dyamentowych, które stanowią też właściwie ostatni kraniec europejskiéj cywilizacyi. Obecnie znajdują się pomiędzy dzikimi, którzy z Europejczykami żadnych jeszcze nie mieli stosunków.

Z listu superyora paryzkiego seminaryum dla misyi zagran dowiadujemy się o znakomitych, dla katolickiego serca radosnych rezultatach, jakie osiągnęła apostolska gorliwość misyonarzy w krajach pogańskich podczas dwóch lat ostatnich. „W jednym tylko roku 1878, tak pisze superyor, udzielili nasi misyonarze 60.000 dorosłych pogan i 260,000 w niebezpieczeństwie życia znajdującym się dzieciom pogańskim chrzest św. Jeśli doliczymy do tego 37.000 dorosłych, których w r. 1877 przyjęto na łono Kościoła katolickiego, to wzrost chrześcian dorosłych w dwóch latach dochodzi do 100,000. Odkąd seminaryum istnieje (200 lat), takiego pomyślnego rezultatu w rocznikach naszych nie zapisano.“ W obszernem sprawozdaniu, dołączonem do tego pisma o stanie misyi, podane są dokładne wykazy statystyczne, ile z tych nawróceń przypada na pojedyncze kraje: Japonią, Koreą, Chiny, Siam itd

Z Teologii Pastoralnéj.

Śpiew i organy w czasie elewacyi wśród Mszy św. Caeremoniale Episc. porum (lib. II. cap. 8. n. 70) podaje następujący przepis: Chorus prosequitur cantum usque ad Benedictus, qui venit etc. exclusive, quo finito, et non prius, elevatur Sacramentum. Tunc silet chorus, et cum aliis adorat. Organum vero, si habetur, cum omni tunc melodia et gravitate pulsandum est. Elevato Sacramento, chorus prosequitur cantum Benedictus, qui venit etc.

Jeżeli we Mszy św. rubryki przepisują dwie oracye, kiedy odmówić, albo odśpiewać je sub una conclusione?

Odp. Jeżeli do pierwszéj oracyi dodaje się druga w tym celu, aby w fomularzu Mszy św. dać wyraz szczególniejszéj zewnętrznéj okazyi do odprawienia św. Ofiary, odmawiają się obie sub una conclusione. I tak przepisują to rubryki wyraźnie: 1) przy udzielaniu święceń, gdzie dodaje się sub eadem conclusione oratio in collatione sacrorum ordinum do Mszy św. de festo diei; 2) przy odprawieniu Mszy św. pro gratiarum actione, gdzie się bierze Msza św. de SS. Trinitate, albo de Spiritu S., albo de B. Maria, tam się dodaje oratio, wyrażająca podziękowanie za doznane dobrodziejstwo sub unica conclusione; 3) kiedy jest nakazana Missa votiva solemnis pro re gravi vel publica Ecclesiae causa, a na odprawienie wotywy nie pozwalają rubryki, tam do Mszy św. de festo dodaje się oratio téj wotywy sub una conclusione. Oprócz powyższych przypadków w kościołach Rzymu nawet i we festa duplicia 1 classis pierwszą oratio odmawiają sub distincta conclusione, chociażby tylko jedna po niéj jeszcze nastąpić miała. To też odpowiada rubrykom mszalnym: „Quando dicuntur plures orationes, prima tantum et ultima, cum sua conclusione terminantur; et ante primam et secundam tantum dicitur Oremus: ante primam dicitur etiam Dominus vobiscum.

Dekretem, wydanym 5 września 1878 r. udzielił Ojciec św. na wieczne czasy odpust 300 dni za każde wezwanie sercem skruszonem Matki Boskiéj w słowach: „Sia benedetta la Santa Immacolata e purissima Concezione della Beata Virgine Maria, Madre di Dio“ w każdym języku. Po polsku brzmi to westchnienie: „Bądź błogosławione święte, niepokalane i najczystsze Poczęcie Najśw. Maryi Panny, Matki Bożéj.“ Odpust ten można ofiarować za dusze zmarłych.

Dekret Stolicy św., wynoszący dla całego Kościoła święto śś. Joachima i Anny, rodziców NMPanny, obchodzonych dotychczas in ritu duplici majori, do rytu Duplicis secundae classis. (W Polsce obchodzi się święto Joachima jako Patrona i Opiekuna narodu polskiego in ritu Dupl. I Cl.):

URBIS ET ORBIS. Docet Ecclesiasticus eos laudandos, qui in generatione sua gloriosi fuerint; singulari igitur honoris ritu colendi Sancti Joachim et Anna, qui Immaculatam Virginem Deiparam quum genuerint, gloriosissimi equidem fuere: „De fructu ventris vestri“, ut ipsos alloquitur Damascenus „cognoscimini: pie enim et sancte in humana natura vitam agentes filiam Angelis superiorem, et nunc Angelorum Dominam edidistis“ (Or. I. de Virg. Mariae Nativ.). Quum itaque filiorum gloria parentes coronet, nil mirum si Ecclesia et a primaev s temporibus praecipuo cultu ac religione prosequuta sit Sanctum Patriarcham Joachim ejusque beatam conjugem Annam: hos siquidem ecclesiae Patres insignibus exornarunt laudibus, ac penes Fideles eo crevit veneratio iis exhibita, ut in ipsorum honorem templa extructa fuerint, et piae Sodalitates erectae. Immo et Christiani Principes non semel supplicibus votis institerunt apud Romanos Pontifices} ut solemniori cultu Sancti Deiparae Parentes honorarentur. Piissimis votis libenti animo Romani Pontifices annuerunt, validissimum rati eorumdem fore patrocinium apud Deum et potissimum per eorum filiam Caeli Reginam, cultum a Christifidelibus tributum non modo sua auctoritate firmaverunt, verum etiam peculiaribus privilegiis condecorarunt.

Quoniam vero hisce luctuosissimis temporibus divina misericordia factum est ut quo magis Christianus populus divino auxilio atque caelesti solamine indigeret, eo amplioribus clarificata sit honoribus Beatissima Virgo Maria atque ipsius cultus nova incrementa acceperit: hinc novus splendor ac recens gloria, qui beatissima filia refulsit et in felicissimos parentes redundaret oportuit. Quare pluribus in Dioecesibus, Sede Apostolica annuente, horum Sanctorum festa solemniori pompa ac ritu celebrata sunt, ad obtinendam praecipue familiarum concordiam et tranquillitatem; immo non defuere Sacrorum antistites qui ejusdem ritus elevationem per universum orbem ab eadem Apostolica Sede haud semel efflagitaverint.

Haec autem omnia animo recolens Sanctissimus Dominus Noster LEO Papa XIII, quo suae praesertim devotionis erga Sanctum Joachim, cujus nomine ipse gloriatur, et quod Praeparatio Domini interpretatur conspicuum exhibeat testimonium, confisus fore ut illius aucto cultu, patrocinium quoque validius persentiat Ecclesia, motu proprio mandavit ut per praesens Decretum Sacrorum Rituum Congregationis, Festum Sancti Joachim, Dominica infra Octavam Deiparae Assumptionis occurens, nec non Festum Sanctae Annae, cum ipso in eodem honore sociatae, diei 26 Julii affixum, a ritu duplici majori ad ritum Duplicis secundae classis eleventur, ac sub tali ritu in Kalendario universae Ecclesiae deinceps inscribantur. Die 1 Augusti 1879.

Loco † Sigilli.

D. Card. Bartolinius S. R. C. Praefectus.

Placidus Ralli S. R. C. Secretarius.

PIŚMIENNICTWO KOŚCIELNE.

Walka, jaka się toczy obecnie w Niemczech pomiędzy niedowiarstwem a Kościołem, musi znajdować swój wyraz także w literaturze. Gdzie z jednéj strony zupełne wyparcie się zasad chrześciańskich i wroga nienawiść przeciwko religii, tam z drugiéj strony musi również obrona i ratunek podstaw społecznego bytu znaleźć energicznych szermierzy. To też na polu piśmiennictwa pojawia się co chwila dzieło w obronie wiary, Kościoła, chrześciańskiéj szkoły i społeczeństwa. Ponieważ i my w ten wir wciągnięci jesteśmy i losy Kościoła w naszych dyecezyach rozgrywają się z losami Kościoła w całych Niemczech, sądzimy, że obowiązkiem jest naszym zwracać uwagę czytelników na wszystkie ważniejsze płody kościelnego piśmiennictwa niemieckiego, które mają na celu obronę najświętszych zasad i praw. Z tego działu książek wyszły w ostatnim czasie na widok publiczny:

1. „Der Kulturkampf vor dem Forum der Wissenschaft von dr. Widder.“ Walkę kulturną tak zgubną w swych skutkach nie tylko opinia cała potępiła, lecz także i nauka niemiecka. Reprezentanci znaczniejsi téjże nauki podnieśli głos i otwarcie napiętnowali to, co jest bezmyślnego i szkodliwego w głównych zasadach téj walki, jako i jéj hasłach. Dr. Widder zebrał w wspomnionéj książce te poważne głosy akatolickiéj nauki a głównie oświadczenia uczonych Geffkena, Maassena, Sohma i innych, których z pewnością o ultramontańskie uprzedzenia żaden liberał posądzać nie będzie, ani też naukowéj powagi im odmawiać. Uczeni ci dowiedli, że państwo nie ma prawa samodzielnie oznaczać granic pomiędzy państwem i Kościołem, że państwo wszechmocne i chrześciaństwo są dwa pojęcia, które się nawzajem wykluczają; skrytykowali ostro prawa kulturne w wolnéj Szwajcaryi i austryackie prawa kościelne, potępili stanowisko i agitacye starokatolików, a następnie dokładnéj naukowéj krytyce poddali kościelno-polityczne stosunki w Niemczech. Profesor Geffken gani przedewszystkiem ofenzywny charakter pruskiéj polityki kościelnéj i nawiązanie jéj do dawnego sporu pomiędzy cesarstwem a papieztwem, co z góry zaraz było chybione, bo jedyną analogią średnich wieków z czasem obecnym jest to, że cesarz z Papieżem przeciwko sobie stanęli; aby zaś hierarchia dała Niemcom powód do wypowiedzenia wojny, twierdzenia tego dotychczas nikt nie dowiódł. Zupełnie także fałszywe stanowisko zajął, według Geffkena, minister wyznań w sprawie starokatolickich nauczycieli religii, a jakkolwiek uczony ten jest luteraninem i nieprzyjacielem Jezuitów, potępia surowo ich wypędzenie. Ustawy majowe formalnie już uważa za bardzo niedostateczne, błędem zaś właściwym tych praw jest to, że mieszają pola, właściwe państwu i Kościołowi. Liberalizm, zaprzężony do woza kulturkampfu, wyrzeka się, według G. wszelkich swych zasad, aby nienawiści przeciw Kościołowi dać folgę i popiera duchowe zdziczenie przez stłumienie wszelkiéj religijnéj wiedzy. Wszystkie stało po-

jęcia o sprawiedliwości i wolności giną w tym ogłuszającym wrzasku partyi narodowo-liberalnéj, podczas gdy przywódzcy socyalizmu wyzyskują walkę dla materyalizmu. Kto przeczyta książkę dra Widdera i umiejętnie powiązane w niéj wywody profesorów niemieckich, przed tego oczyma cała groza czasów naszych stanie jakoby w jednym obrazie. Zły duch rządzi dzisiaj światem i prof. Maassen ma słuszność, mówiąc, że nie chodzi tyle o sprzeciwieństwo pomiędzy protestantyzmem a katolicyzmem, co o sprzeczności pomiędzy chrześciaństwem a pruską moralnością państwową.

2. „Geschichte der ersten sieben Jahre des preusischen Kulturkampfes“ przez ks. Fr. Ks. Schultego, proboszcza w Erwitte. I tom „Der Kampf um die Schule.“ 1 zeszyt 1,25 m. Zasłużonemu około szkoły kapłanowi, w której obronie niejedno już dziełko napisał, poleciła konferencya duchownych dyecezyi monasterskiéj i paderborskiéj roku zeszłego napisanie dziejów walki kulturnéj już teraz, aby zapobiedz „zaciemnieniu faktów na niekorzyść katolickiego Kościoła.“ Ks. Schulte zabrał się do pracy i zamyśla opisać dzieje téj pruskiéj walki kulturnéj w dwóch tomach — w jednym historyą walki w dziedzinie szkoły, w drugim walkę państwa z Kościołem. Do téj chwili wyszły z druku dopiero dwa poszyty pierwszego tomu. Obfitość materyału i odpowiednie obrobienie zaleca tę część dzieła, oraz dowodzi, że ks. S. zaufaniu w nim położonemu zupełnie odpowie.

3. „Socialer Katechismus.“ Grundzüge der gesellschaftlichen Ordnung in Familie, Gemeinde, Staat u. Kirche v. Arthur v. Hohenberg“ 1,35 m. Nazwisko autora jest pseudonimem i kryje się pod nim autor wybornéj broszury, przeciwko Arnimowi napisanéj pod pseudonimem Minranow. Dziełko niniejsze, obejmujące 1000 krótkich, ściśle sformułowanych odpowiedzi i pytań co do zasad społecznego porządku ma na celu sprostować niejasne pojęcia o rodzinie, spólności szczepowéj, spółkach, stowarzyszeniach, gminie, państwie i Kościele, które dzisiaj głównie się przyczyniają do rozwoju socyalizmu. Wszelkie kwestye zasadnicze socyalnego życia według zasad prawa przyrodzonego i nauki chrześciańskiéj zostały tutaj krótko i jasno zdefiniowane.

4. „Der Socialismus und die Gesellschaft.“ 1,50 m. Jest to tłomaczenie sześciu znakomitych konferencyi francuzkiego Jezuity O. Feliksa, objaśniających dzisiejsze choroby socyalne ze stanowiska chrześciańskiego.

Z innego rodzaju dzieł, zasługujących na wzmiankę, notujemy nowe pomnożone i poprawione wydanie „Kleutgena Philosophie der Vorzeit,“ która obok krytyki całéj nowoczesnéj filozofii wyczerpująco i doskonale przedstawia, broni i przeprowadza całą podstawę wypróbowanéj staréj filozofii, która na długi czas pozostanie wzorem. Dzieło to przyczyniło się głównie do tego, że obecny Papież krótko po swem wstąpieniu na tron powołał autora do Rzymu i powierzył mu kierunek nauk w Collegium romanum. Wszystkim, którzy czują w sobie zapał do filozoficznych studyów, albo też chcą poznać ważność tego rodzaju nauk, dzieło to można polecić. — „Das katholisch-sociale Vereinswesen in Deutschland“ Geschichte, Bedeutung u. Statistik desselben. Autor Bongartz, zasłużony redaktor „Christl. soc. Blätter,“ opisuje błogą działalność wszystkich stowarzyszeń katolickich w Niemczech. — „Hurter, Schönheit und Wahrheit der katholischen Kirche“, przedstawione w kazaniach. 9 tomów à 2 m. Autor objaśnia w szeregu kazań istotę, cechy i życie Kościoła, aby wykazać jego prawdę i piękność. — „Kurzer Unterricht über den kathol. Glauben.“ 75 fen. Autor tego dziełka, Biskup monasterski, żyjący na wygnaniu, dr. Brinkman, wykłada tutaj naukę o katolickiéj wierze. Po krótkiem wyjaśnieniu pojęcia wiary, przedstawia ją jako cnotę nadprzyrodzoną, następnie podaje dowody z objawienia Boskiego, traktuje o świetle i poddaniu się wierze, o Piśmie św. i Tradycyi, o nieomylności Papieża, powszechnych soborów, o pobudkach, konieczności i przymiotach wiary. — Polecenia także są godne, a nawet w tłomaczeniu polskiem wielkie usługi oddaćby nam mogły w obecnych stosunkach szkolnych dwie znakomite książeczki: „Praktische Rathschlaege für Eltern“ zur christlichen Erziehung ihrer Kinder, przez O. Secondo Franco S. J. 1,20 m. i „Die Kunst brave Kinder zu erziehen.“ Ein Volksbuch für Eltern, Geistliche u. Lehrer v. Conrad Sickinger. W książkach tych znajdują się wyborne wskazówki, jak wychować dzieci po chrześciańsku.

Rozmaitości. Kościół katolicki przedstawia wzniosły, wspaniały widok. Jest on niejako katolicką rodziną ludów, po całéj ziemi rozszerzony, jeden i niepodzielny, obejmuje najrozmaitsze narody. Słowo zatem „katolicki“ nie jest próżnym dźwiękiem, znajduje ono echo we wszystkich językach. Jak wielką jest ogólna liczba członków tego Kościoła, będziemy się starali chociaż w zbliżeniu oznaczyć:

Europa. Francya 25,500,000, Austrya 27,950,000, Włochy 26,790,000, Hiszpania z Kanaryjskiemi wyspami 16,830,000, Niemcy 14,900,000, Rosya i Polska 7,300,000, W. Brytania 6,330,000, Belgia z Luksomburgiem 5,390.000, Portugalia z Azorami i Madeirą 4,380,000, Holandya 1,330,000, Szwajcarya 1,100,000, Turcya, 700,000, Rumunia, Grecya i Serbia 70,000, Szwecya, Norwegia i Dania 5000 — razem 148,385,000.

Azya. Tutaj znajdujemy naprzód szczątki dawnych narodów: 540,000 Maronitów na Libanie, 35,000 złączonych z Kościołem Jakobitów, 30,000 Chaldejczyków, 20,000 Melchitów, 35,000 Ormian, w M. Azyi i Palestynie 70,000 katolickich łacinników (po największéj części Włochów i Francuzów), razem 720,000. W Indyach z Birmą i Iranem 1,550,000, Anam z Kambodżą 540,000, Chiny z Tybetem, Mongolią i Manczuryą 450,000, Korea i Japan 35,000, na wyspach Sunda z Makao 100,000, na Filipinach 4,320,000 — razem 7,715,000.

Afryka. W Egipcie, Tripolis, Tunis i Algierze (240,000), Maroko razem 300,000. Wyspy Kap Werdyjskie i Senegambia 115,000. W misyach Lagos, Gabun, Kongo, Captown, Madagaskar i Abyssynii około 90,000. Wyspa Réunion i św. Maurycego z Sechellami mają około 310,000 katolików. Trudniéj jest oznaczyć liczbę katolików w zachodnio i wschodnio-afrykańskich koloniach Portugalii. Portugalia uważa całą ludność tych kolonii, liczącą 3 i pół miliona, za katolicką. Ponieważ jednak kapłanów braknie w wielu miejscach liczymy katolików na 700,000 — razem 1,485,000.

Ameryka. Republiki południowéj Ameryki 15,300,000, Brazylia 10,000,000, Mexyk 9,200,000, Zjednoczone Stany 6,500,000, Indye zachodnie 3,900,000, Ameryka środkowa 2,700,000, Brytyjska Ameryka północna 1,895.550 — razem 49,190,000.

Australia z Tasmanią 450,000, Nowa Zelandya 70,000, Polynezia z wyspami Sandwich 60,000 — wogóle 580,000.

Według tego liczba katolików wynosi na całym świecie 207,355,000. Wielkiem tem państwem 207 milionów katolików rządzi Papież z 70 Kardynałami, 12 Patryarchami i przeszło 700 Biskupami.

Cała ludność ziemi według najnowszego obliczenia Colba rozdzieloną jest w następujący sposób: W Europie 313 milionów, w Australii (tak wielkiéj prawie, jak Europa) 3 i pół miliona, w Afryce (3 razy większéj od Europy) 120 mil., w Ameryce (3 i pół raza większéj od Europy) 93 mil., w Azyi (5 razy tak wielkiéj jak Europa) 780 milionów — a więc na całéj ziemi mieszka 1309 i pół miliona ludzi. Inni liczą, że w Afryce jest 205 milionów, tak mało znany jest ten kraj. Podług religii i wyznania oblicza Colb: 210 milionów katolików, 215 mil. sekciarzy, 80 mil. Greków, 8 mil. innych chrześcian, 7 mil. Żydów, 120 mil. Mahometan, 770 mil. pogan. Ztąd wypada, że $^{7}/_{12}$ ludzi jest poganami. Tylko $^{5}/_{12}$ wierzy w jednego Boga. Liczba zaś katolików wynosi zaledwie $^{1}/_{6}$ część ludzi, a właściwie mniéj, bo owe liczby oznaczają tylko zewnętrzną religią. Gdyby się zaś pytano, czem owe miliony są w sercu, toby się liczby z pewnością inne okazały. Z tych 210 milionów katolików moglibyśmy skreślić kilka milionów jako niewiernych, z protestantów i Greków z pewnością więcéj jak połowę. Właściwą religią wielu ludzi tak w chrześciańskich, jak mahometańskich i pogańskich krajach jest niestety senzualizm (troszczą się tylko o rzeczy, które zmysłami ogarniają), naturalizm i racyonalizm.

DONIESIENIA LITERACKIE.

Na dzieło ks. prałata Likowskiego: „Dzieje Kościoła unickiego na Rusi i Litwie w XVIII i XIX wieku, uważane pod względem zewnętrznych i wewnętrznych przyczyn jego upadku,“ złożyli przedpłatę w ilości 5 m. w Redakcyi:

5. Ks. Ignacy Łobos, prałat scholastyk katedralny w Przemyślu. 6. Ks. Włodarski z Radomicka (per Lipno). 7. Ks. Jarosz w Poznaniu.

Redaktor i nakładzca ks. Władysław Jaskulski w Poznaniu. — Drukiem Jarosława Leitgebra w Poznaniu.